

ЧИ Є КРИЗА КОНЦЕПЦІЇ “WELFARE STATE” НЕОДМІННОЮ ВЛАСТИВІСТЮ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ФУТУРОЛОГІЧНИХ ПРОЄКТІВ?

*ДМИТРО ЛЕОЩЕНКО, кандидат філософських наук,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія» Запорізької
обласної ради (м. Запоріжжя, Україна)*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-552-8-22>

Вступ. Люди віддавна намагалися зазирнути в майбутнє, намагаючись всіляко сприяти здійсненню бажаного і, навпаки, запобігти небажаному розвитку подій. Але майбутнє неоднозначно, воно містить в собі безліч можливостей з різною часткою ймовірності і формується під впливом безлічі факторів різної значущості.

Коли мова заходить про передбачення майбутнього, зазвичай користуються терміном «футурологія», зазначаючи, що соціально-філософська футурологія досліджує перспективи розвитку суспільства і людства в майбутньому, використовуючи філософський аналіз і соціально-гуманітарні методи. При цьому, як правило, визнається, що сучасна футурологія, ставлячи перед собою завдання визначення образів майбутнього людства, є комплексом різноманітних підходів, як наукового, так і ненаукового характеру.

Зважаючи на це, цього сучасні автори констатують, що соціальну футурологію однаково можна розглядати або як «сферу фантазій і домислів про майбутнє без жодних рамок і обмежень», або як «наукове прогнозування майбутнього». Але в останньому випадку обов'язково

зазначається «його досить обмежений потенціал; неможливість спрогнозувати з високою імовірністю глобальні ключові для розвитку світу події», внаслідок чого робиться висновок, «що глобальне прогнозування нерідко набуває вигляду «глобального гадання» або взагалі відривається від реальності, не помічаючи через вузький науковий погляд чи вузьку практичну спрямованість очевидних речей» [1, с. 117].

Безумовно, це дозволяє поставити під сумнів бездоганність як методів прогнозування, так і їхніх результатів, тим більше, що прикладів не бракує.

Можна згадати концепцію «кінця історії» Ф. Фукуями, суперечливість якої була очевидною для самого автор, який визнавав посилення авторитаризму, глобальну нестабільність та інші нові геополітичні виклики на противагу ідеї остаточної перемоги ліберальної демократії [2]. У зв'язку із цим слушним здається таке зауваження стосовно сучасних подій: «36 років тому американський професор Френсіс Фукуяма написав статтю «Кінець історії?», яку згодом перетворив на книжку. Цей текст можна вважати одним із найбільш невдалих прогнозів у світовій політичній науці. ...США були нашим справжнім прапороносцем. Прапороносцем ліберальної демократії. Тією державою, на яку рівнялися всі. І яка сама себе призначила на цю роль... А тепер говорить, що вона ніякий не прапороносець і що ми всі її обкрадали в той час, коли вона гордо несла свій прапор. Прапор, який ми вважали спільним. ...Це гірко... Ми були впевнені, що свобода, демократія і права кожного мають сильного захисника. А тепер цей захисник фактично відрікається і від нас, і від себе самого» [3].

Ще одним, на наш погляд, переконливим прикладом може бути прогностика З. Бжезінського, який у «Великій шахівниці» (1997 р.) обґрунтовував ідею беззаперечного

світового лідерства США. А у висновках до «Стратегічного бачення» (2012 р.) стверджував, що «одна-єдина держава, навіть з такими військовими потужностями та політичним впливом, як Сполучені Штати, не зможе керувати цілим світом» [4, с. 151].

Метою даного дослідження є намагання з'ясувати, наскільки концепції "welfare state" («держави загального добробуту») притаманна та тенденція фатальної, здавалося б, нездійсненності, яка простежується у переважній більшості соціально-філософських футурологічних проєктів.

Результати дослідження та їх обговорення. Доречність розглядання концепції «держави загального добробуту» та соціально-філософської футурології у взаємозв'язку зумовлюється тим, що зазначена концепція є однією з можливих моделей розвитку суспільства, а для її дослідження та оптимізації незайвим є використання в тому числі й футурологічних методів та інструментів.

Як і будь-який проєкт модель "welfare state", яка є різновидом концепції соціальної держави, суттєво відрізняється від реально існуючих суспільств, оскільки є ідеальним моделюванням. Через це ідея загального державного інтервенціонізму завжди піддавалася критиці. Достатньо згадати, що І. Франко, аналізуючи «народну державу», визнавав, що держава, яка піклується про людину «від колиски до гробової дошки» може бути привабливою. Але зауважував: «Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би щезнути занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною... Люди виростили б і жили би в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава стала би величезною народною тюрмою» [5, с. 53–54].

Представники різних політичних сил вказували на різні аспекти можливих недоліків соціальної

держави. Але сьогодні головна критика зосереджується не на загрозі обмеження свободи, що є цілком логічним результатом посилення ролі держави, а на чим далі більшому прояві неспроможності виконання її основної функції, а саме – скорочення бідності та задоволення повсякденних потреб людей, тобто забезпечення матеріального добробуту громадян.

Беззаперечним підтвердженням цього є визнання Фрідріха Мерца про те, що соціальна держава в її нинішньому вигляді більше не може фінансуватися, виходячи з економічних можливостей. На партійній конференції ХДС наприкінці серпня 2025 р. бундесканцлер Німеччини заявив: «Держава загального добробуту в тому вигляді, в якому маємо її сьогодні, більше не є фінансово життєздатною з огляду на те, що ми виробляємо економічно» [6]. Зазначена тенденція утвердилася як стійка вже на 2005 р., коли «як у старих, так і нових державах-членах Європейського Союзу значно, хоча й не рівномірно, зросли в абсолютних величинах зобов'язання національних урядів у сфері соціальної політики» [7, с. 59]. Серед несприятливих факторів, що викликали згортання національних моделей соціальної держави, головними небезпідставно вважають комплекс взаємопов'язаних демографічних, економічних, політичних та соціальних чинників.

Демографічний проявляється у вигляді старіння населення, коли збільшення середньої тривалості життя населення при високому рівні соціальних гарантій має економічні наслідки у вигляді перевантаження фінансової системи в цілому та системи соціального страхування зокрема. Крім того, глобалізаційні процеси призводять до зміни ринку праці та прискорення міграції. В результаті відбувається відтік населення з економічно слабких країн у більш розвинені, через що в останніх відбувається посилення соціальної напруги та невдоволення корінного

населення, викликане необхідністю ділитися ресурсами з мігрантами, які найчастіше відмовляються соціалізуватись у новому суспільстві, привносячи чужі даному суспільству ідеї, традиції та мову. Це, у свою чергу, веде до зростання вкрай правих та реакційних настроїв.

Зростання соціальної напруги викликається також ефектом «соціального утримання», коли високий розмір соціальних допомог, пов'язаний з низькими вимогами до осіб, які мають право на їх отримання, може викликати незадоволення у тих, хто змушений утримувати «утриманців», які не бажають робити свій внесок у розвиток соціальної держави.

Значний негативний внесок у дискредитацію ідеї соціальної держави вносить і політичний популізм. За всіх часів політики для забезпечення підтримки широких верств населення дають слабо продумані обіцянки, пов'язані з підвищенням рівня соціальної забезпеченості виборців. Реалізація подібних обіцянок призводить до збільшення бюджетних видатків і найчастіше до скорочення бюджетних асигнувань за іншими видатковими зобов'язаннями, а відмова від їх втілення в життя веде до розчарування в системі державного управління та ідеї соціальної держави як такої.

Висновки. Наведені чинники, безумовно, не вичерпують всіх причин кризи ідеї соціальної держави, але всі вони суттєво ускладнюють реалізацію її головного завдання, а саме — зняття небезпечної соціальної напруги для забезпечення соціальної солідарності. На нашу думку, це зумовлено суттєвими світовими змінами на межі тисячоліть, що проявилися у багатьох негативах, зокрема у вигляді світових фінансових криз, неодноразових рецесій та економічних застоїв, результатом чого стало прагнення держав збалансувати бюджети за рахунок скорочення видатків, а не за рахунок підвищення податків.

При цьому найсерйозніші скорочення припали на сферу соціального забезпечення.

Таким чином слушною здається думка тих авторів [8, с. 237], які вважають, що модель “welfare state” є витребуваною в сучасному світі і віджила себе не сама концептуальна ідея «держави загального добробуту», а її конкретна історична форма.

Список використаної літератури:

1. Сухорольський П. М., Сухорольська І. Ю. Основні етапи розвитку футурології та її завдання в умовах сучасного світу. *Грані : науково-теоретичний альманах*. 2018. Том 21, № 3. С. 116–123. DOI: <https://doi.org/10.15421/10.15421/171847>
2. Звягінцева О. Еволюція поглядів Френсиса Фукуями у дзеркалі сучасних експертних оцінок. *Аналітика. Прогнози. Інформаційний менеджмент*. 2011. Вип. 1. С. 193–203. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2329367> (дата звернення: 11.08.2025).
3. Портников В. Кінець історії. *Збруч (Zbruc) українська інтернет-газета*. 13.04.2025. URL: <https://zbruc.eu/node/121167> (дата звернення: 11.08.2025).
4. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза глобальної влади / пер. з англійської Ганни Лелів. Львів : Літопис, 2012. 168 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bzhezinski_Zbigniev/Stratehichne_bachennia_Ameryka_i_kryza_hlobalnoi_vlady.pdf? (дата звернення: 22.08.2025).
5. Франко І. Що таке поступ? Нью-Йорк: Українська книгарня, 1917. 63 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/12272-franko-i-shho-take-postup/> (дата звернення: 16.08.2025).
6. Сааков В. Мерц закликав форсувати у ФРН жорсткі соціальні реформи. *Deutsche Welle — українська редакція*. 24.08.2025. URL: <https://www.dw.com/uk/merc-zaklikav-forsuvati-u-nimeccini-zorstki-socialni-reformi/a-73745315> (дата звернення: 07.09.2025).

7. Процюк І.В., Бойчук Д.С. Від соціальної держави до європейської соціальної моделі: еволюція підходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 7. С. 57–60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/11>
8. Романченко В.Б. Сучасна соціально-економічна модель держави загального добробуту. *Public Administration and Management: modern scientific discussions*: Collective monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2020. 300 p. С. 221–240. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-022-3-13>